

TAŞKÖMÜR GERÇEĞİ

1.GİRİŞ

Ülkemizde 1987 yılından başlayarak geliştirilen özelleştirme politikalarının önemli bir yanını da "özelleştirme öncesi rehabilitasyon programları" oluşturmaktadır.

Bu programların çok sayıda işçi çalıştıran büyük alanlar üzerine kurulu entegre tesislere uygulanmasında, tesislerin parçalara ayrılması ve küçük birimlere dönüştürülmesi benimsenen bir strateji olmuştur. Böylece, "satılabilecek kadar küçük, bağımsız yaşayabilecek kadar büyük işletmelerin yaratılması" hedeflenmektedir. Bu tür programların çalışanların mağduriyetlerine neden olunmadan uygulanması da benimsenen bir ön koşuldur.

Türkiye Taşkömürü Kurumu'nda (TTK) devletin yukarıdaki stratejiyi seçtiği, ancak bunu hayata geçirmekte tereddüt içinde olduğu görülmektedir. Zira, devletin kendi birimlerince hazırlanan raporlarda dahi çelişkiler bulunmakta, ciddi ekiplerin hazırladığı inceleme ve araştırma raporlarında yer alan projeksiyonlarda kurum için çok umut verici sonuçlara varılmaktadır. Ayrıca, Zonguldak sivil toplum örgütlerinin kuruma sahip çıkışı ve direniş göstermesi de radikal kararlar üretilmesinin engellenmesinde etkili olmaktadır.

Prof.Dr.Vedat DİDARİ

Siyasi iktidarların kuruma hala kadrolaşma ve arpalık sağlayan bir araç olarak bakmayı sürdürdükleri, gerçekçi-radikal rehabilitasyon programları üretilip uygulamakta aciz kaldıkları ve tereddütleri içinde, kurumu yok oluşa doğru sürükledikleri görülmektedir. Kurumun mevcut yönetiminin üretilen "yeniden yapılanma stratejileri" ya da hükümetin çok gösterişli bir biçimde sunduğu "Zonguldak Havzası Atılım Programı" türünden girişimler TTK gerçeğini gözden kaçıran, gerekçeleri fazlasıyla yüzeysel olan sözde çözüm modelleridir.

Bu yazıda, bu modeller ile TTK'yi salt teknik amaçlarla analiz eden inceleme ve araştırma raporlarının işareti ettiği temel çıkış noktaları, özlü

bir biçimde tartışılarak aktarılmaya çalışılmıştır.

ZONGULDAK HAVZASI AHUM PROGRAMI İÇİNDE TTK

Zonguldak Havzası Atılım Programı olarak gösterişli bir biçimde tanıtılan paket, yöredeki şehirlerin yöneticileri tarafından hazırlanmış ve çoğu raflarda yılanmış-projelerin bir toplamıdır. İçeriğinde öz olarak şunlar bulunmaktadır.

* Tüm karayolu ve demiryolu projelerinin eksiksiz bir biçimde tamamlanması

* Filyos vadisi projesinin yaşama geçirilmesi için ciddi çalışmalara yapılması (bu projenin yöre için önemli GAP benzeri olmasıdır)

* Organize sanayi bölgelerinin oluşum hızının kesilmemesi, yeni bölgeler ile serbest bölgelerin hazırlıklarının yapılması

* Zonguldak Karaelmas Üniversitesi'nin gelişimine hız verilmesi

* Bölgenin orman, tarım, hayvancılık ve turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi

* Çatalağzı Termik Santrali'na ek üniteler yapılması, yeni termik santrallerin (Amasra vb.) kurulması

* Zonguldak Büyükşehir Belediyesi'nin kurulması ve şehir merkezinin islahı

Bu programın sunuş toplantıları sırasında TTK'ya ilişkin değerlendirmeler ise şu şekilde sıralanabilmektedir.

*TTK daralarak, küçülerek ülke gündeminden düşmeli ve Kardemir gibi, makus talihini yenmelidir.

* Kömür sahalannı, hazırlık işlerini, yerüstü işlerini, atıl taşınmazlarını, merkez lavannın arsasını kısmen ya da tamamen özel sektöre devretmelidir.

* Demirçelik için önemini yitirdiğinden, tümüyle termik santrale yönelik üretim yapılabilir.

* Çağdaş ve modern bir işletmeye dönüşürken çalışanların mağdur olmaması için herşey yapılacaktır.

* Bölgede yoğunlaşması beklenen özelleştirme girişimleri sonucunda doğabilecek toplumsal tep-

		YILLAR	
		1995	2010
Dünya üretimi		4,5 milyar ton	5,7 milyar ton
Türkiye üretimi	TTK Diğer	2,5 milyon ton 1-1,5 milyon ton	5,6 milyon ton
Dünyada ihraca konu olan kömür miktarı	Ton %	392 milyon 8,6	598 milyon 10,3
Türkiyenin ithalatı (2010 yılı projeksiyonu taşkömüre dayalı termik santral projelerine göre yapılmıştır)		4,7 milyon ton	43,5 milyon ton (Amasra I-II dahil ÇATES hariç)
İhraç kömür pazarında Türkiye'nin payı		%1,4	%7,4
Türkiye tüketiminde ithal kömürün payı		%63	%89

kileri yumuşatmak için bir "Atılım Programı"nın uygulamaya geçirilmesi gereklidir.

Görüldüğü üzere Zonguldaklıca yıllardır hazır bekleyen ya da zaman zaman hızlanıp yavaşlayarak sürüp giden (her kentin vilayet ve bel-ediyelerinde hazır bulunan) alt yapı iyileştirme projeleri hatırlatılarak demir-çelikten kopmuş, sahalarını bölük pörçük bir halde özel işletmelere devrederken asli madencilik çalışmalarını olan galeri sürme vb. kazı işlerini de yüklenicilere ihale eden bir TTK (modern ve çağdaş bir işletme) hedefi gösterilmektedir.

3.DÜNYADA VE TÜRKİYEDE TAŞKÖMÜR ÜRETİMİ

Çizelge 1 ve 2'de Türkiye'nin dünya pazarındaki durumu ve geleceği açık bir biçimde gösterilmektedir.

Çizelge 1.Türkiye Taşkömür En-

düstrisinin Dünyadaki Yeri

Çizelgelerden görüleceği üzere Türkiye'nin taşkömür pazarından talebi giderek büyüyecek ve büyük bir alıcı olarak fiyat hareketlerine boyun eğmek durumunda kalacaktır. Demir-çelik endüstrisi ise tamamen dışa bağımlı hale gelecektir.

Ülkeyi bu çıkmazlara düşürmemenin yolu; üretimi olanaklar ölçüsünde artırmak ve demir-çelik sektörüne yönelik taşkömür üretimine öncelik vererek koklaşabilir kömür kaynağını savrukça harcamamaktan geçmektedir.

4.TTKSIN TEKNİK VE MALİ ANALİZİ

Çizelge 3te TTK ile ilgili bazı önemli rakamlar verilmektedir. TTK'nın yarattığı katma değer 1993 yılı dışında daima artı olduğu kurumun son 25 yılda (1-2 yıl hariç)

yaptığı yatırımların üretim kapasitesini korumakta dahi yetersiz kaldığı, finans giderlerinin son yıllarda anormal boyuta yükseldiği (1996'da 22 trilyon TL olup hemen hemen maliyetin yarısını oluşturmaktadır) ve bu nedenlerle kurumun zararının hızla büyüdüğü büyüdüğü (1996'da 35 trilyon TL) bütün ciddi analizlerde görülebilen gerçeklerdir.

Çiz Bu gerçekler aslında kurumun içinde bulunduğu zor durumdan çıkışı için gerekli ip uçlarını da vermektedir. Şöyle ki:

- Yatırım açığı kapatılmalıdır
- İşçilik ve finans giderleri normalleştirilmelidir
- Üretim arttırılmalıdır

4.1. Maliyetin Bileşenleri

Çizelge 4'de TTK'nın 1995 ve 1996 yıllarında oluşan kömür maliyetlerinin ana bileşenleri miktar ve oran olarak gösterilmektedir.

Çizelge 2. 1995 Yılı Taşkömür Tale'bi ve Karşılama Durumu

Kullanım yeri	Miktar (ton)	Açıklama
Teshin	1.233.000.	
Sanayi	1.804.000	
Demir-çelik	4.182.000	650.000 t TTK'dan(%15,5)
Santraller	1.245.000	
Diğer	84.000	
Toplam	8.548.000	2.293.000 t TTK'dan (%27)
SONUÇ	4.696.000 ton ithalat ve s312 milyon \$ döviz kaybı	

Çizelge 5. Ticari Maliyetlerin Bileşenlerinin Miktar ve Oranları (Milyar TL)

		1994 yılı		1995 yılı		1995 yılı sermaye arttırılması halinde		1996 yılı beklenen		1996 yılı sermaye arttırılması halinde	
		Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%
1	Malzeme	598,70	3,20	942,00	3,77	942,00	6,12	2.448,00	5,64	2.448,00	10,03
2	İşçilik	7.131,60	38,14	9.395,00	37,59	9.395,00	61,07	15.200,00	35,03	15.200,00	62,25
3	Memur	402,50	2,15	927,00	3,71	927,00	6,03	1.750,00	4,03	1.750,00	7,17
4	Elektrik	436,80	2,34	707,00	2,83	707,00	4,60	1.440,00	3,32	1.440,00	5,90
5	Amortisman tükenme payları	160,10	0,86	533,00	2,13	533,00	3,46	463,00	1,07	463,00	1,90
6	Diğer	437,90	2,34	160,00	0,64	160,00	1,04	225,00	0,52	225,00	0,92
7	Finansman	9.529,30	50,97	12.328,00	49,33	2.739,00	17,68	21.860,00	50,38	2.892,00	11,84
A	Gecikme zammı tecil faizleri			6.984,00	27,94	1.238,00	8,05	16.656,00	38,39	1.540,00	6,31
	Hazine Dış Kr. Faiz ve Gec. Zm.			256,00	1,02	256,00	1,66	739,00	1,70	739,00	3,03
	Sos. Yrd. Zam. ve Gec. Zamları			1.750,00	7,00			6.798,00	15,67		
	SSK Sig. Prim Gec. Zaml.			14,00	0,06			1.795,00	4,14		
	Tasarrufu Teşvik Gec. Zamları			158,00	0,63			1.746,00	4,02		
	Konut Fonu Gecik. Zammı			38,00	0,15			58,00	0,13		
	Stp. gelir Verg. Tecil Faizleri			1.539,00	6,16			369,00	0,85		
	Hazine Tahvili Tecil Faizleri			2.247,00	8,99			4.350,00	10,03		
	Kur Farkları			922,00	3,69	922,00	5,99	706,00	1,63	706,00	2,89
	Diğer			60,00	0,24	60,00	0,39	95,00	0,22	95,00	0,39
B	Faaliyet Dışı Gider ve Zararlar			5.344,00	21,38	1.481,00	9,63	5.204,00	11,99	1.352,00	5,54
	Meslek Hastalığı			241,00	0,96	241,00	1,57	149,00	0,34	149,00	0,61
	Kıdem Tazminatı			612,00	2,45	612,00	3,95	910,00	2,10	910,00	3,73
	Çalışmayan Kısım Giderleri			478,00	1,91	478,00	3,11	115,00	0,27	115,00	0,47
	SS. Sosyal Yardım Zammı			3.863,00	15,46			3.852,00	8,88		
	Diğer Giderler			150,00	0,60	150,00	0,98	178,00	0,41	178,00	0,73
	TOPLAM	18.696,90	100,00	24.992,00	100,00	15.383,00	100,00	43.386,00	100,00	24.418,00	100,00

Çizelge 3. TTK ile İlgili Bazı Önemli Rakamlar

Rezerv	428,4 milyon ton görünür 448,8 milyon ton muhtemel 249,3 milyon ton muhtemel Toplam 1.126,5 milyon ton
İşçi Sayısı (15.07.1996 itibarıyla)	13.114 yeraltı 7.344 Wife« Toplam 20.499
Personel Sayısı (15.07.1996 itibarıyla)	1.378 sözleşmeli 232 kadrolu 992 flpvcnlık Toplam 2.562
Toplam Çalışan (15.07.1996 itibarıyla)	23.061
Uluslararası Karşılaştırmalı Ticari Maliyetler ve Satış Fiyatları	Almanya :220\$/t Fransa :214 %ft İngiltere :113\$/t İspanya :225\$/t Türkiye :238\$/t Koklaşabilir Kömür Satış Fiyattan: FOB=50-60\$/t CIF=60-70\$/t Santral Kömürü Satış Fiyattan FOB=32-43Vt CIF=45-55\$/t

Çizelge 4. Maliyetin Bileşenleri
Yeni toplu sözleşme ile maliyetin 20 milyon TL/t civarına yaklaşacağı öngörülmektedir. Bu değer 10 milyon TL'sinin finans ve 6 milyon TL'sinin ise işçilik kalemleri olması beklenmekte olup bu son derece dikkat çekici bir durumdur.

5. İNCELEME RAPORLARININ SONUÇLARI

TTK'yı en ciddi biçimde ele alan iki rapor (1995 İnceleme Kurulu Raporu, 1997 Meclis Araştırma Komisyonu Raporu) birbirine benzer sonuçlara varmaktadır. Burada bu sonuçlar kısaca tekrarlanacaktır.

5.1. İnceleme Kurulu Raporu (1995)

i. Saptamalar

- Taşkömürü stratejiktir. TTK katma değer yaratmaktadır.
- Artan üretime ihtiyaç vardır. Bu da yatırım gerektirir.
- Finans ve personel giderleri normalleştirilmelidir.

- Satış fiyatları (ürün iyileştirmeleri ile) arttırılmalıdır.

ii. Teknik iyileştirmeler ve sonuçları

- Yapılan yatırımlarla ocakların alt yapılan iyileştirilmektedir.
- Yeni lavarlar ve biriktirme tesisleri kurdurulacaktır.
- Yerüstü servisleri, lağvedilecek ya da devredilecektir (önemli ölçüde).
- Borçlar sıfırlanacak, "finans yükü=kıdem tazminatı" olacaktır.
- Kurum yönetimi, pazarlamaya duyarlılıkla yaklaşacaktır.

iii. Temel Sorun ve Çözümü

- TTK'nın sorunları KİT oluşundan kaynaklanmaktadır.

- KİT Modeli dışında bir havza yönetimi olanaklı değildir.

0 halde;

a) KİT yasasında "Yönetim Kurulu" oluşumunda değişiklik,

b) İdari özerklik sağlayan yasal düzenlemeler,

seçeneklerinden biri derhal

devreye sokulmalıdır.

iv. Öneriler

- Daha basit, yalın bir yönetim yapısı, özerklik
- Destek birimlerinin azaltılarak üretime eleman kaydırılması
- Yakınlık kömüre yönelecek dinamik bir pazarlama birimi
- Santral ve Çimento Sanayiine kaynak aktarmaya son
- Kömür kimyasına, kok üretimine vb. yönelik araştırmalar
- Mühendislik hizmeti pazarlayacak birimler

5.2 Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (1997)

i. Saptamalar

- Havza ve taşkömür stratejiktir.
- TIK politik müdahalelerle bu hale gelmiştir
- Ticari maliyetin %80'i kadar

Çizelge 4. Maliyetin Bileşenleri

	1995			1996		
	Milyar TL	TL/t	%	Milyar TL	TL/t	%
Malzeme	942	414.210	3,8	2.448	1.020.016	5,7
İşçilik	9.395	4.098.480	37,6	15.200	6.281.148	35,1
Memur	927	403.310	3,7	1.750	733.695	4,1
Elektrik	707	305.200	2,8	1.440	608.430	3,4
Amortisman	533	228.900	2,1	463	35.790	0,2
Diğer	160	76.309	0,7	225	196.845	0,1
Finans	12.328	5.373.800	49,3	21.869	9.019.083	50,4
TOPLAM	24.992	10.900.209 (238 S/t)	100	43.395	17.895.007 (246 S/t)	100

sübvansiyon gelişmiş ülkelerde de geçerlidir.

TTK'nın en kötü durumunda bu oran gerçekleşmiştir,

ii. Temel Çözüm

TTK için yeni bir kuruluş yasası ile yeniden yapılanmasının sağlanması gereklidir. Bu yapı içinde sağlanması gerekli asgari koşullar:

- Profesyonellik, güçlü pazarlama
- Çalışanların yönetime katılımı
- Siyasi müdahalelerin en az düzeyde kalması

TTK'nın Zonguldak'la birlikte yeniden yapılması uygun çözümdür.

iii. Öneriler

- Görünür rezervi artırmak için sondajlar yapılmalıdır.
- Hazırlık işlerinin yükleniciye verilmesi ve rüdvans uygulamaları sürmelidir.
- Maden Makinaları Fabrikasında erken emekliliğin durdurulması ve özerk yeniden yapılanma gereklidir.
- İşçilik unvanlarında ve idari organizasyonda daralma-sadeleşme yapılmalıdır.
- Ağır işçiliklere genç işçi temin edilmelidir.
- Ağır finans sorunlarının bir an önce çözümlenmesi gereklidir.

Bu amaçla;

- Yerüstü işlerinin özelleştirilmesi
- Kullanım dışı taşınmazların satışı
- ÇATES'e satıştan zarar edilmemesi
- Lawar modernizasyonuna acil kaynak bulunması
- Kurumun kömür türevleri üretmek, ithalat vb. konulara aktif olarak girmesi önerilmektedir.

6. SONUÇ

TTK ile ilgili ciddi incelemelere, havza madencilik çalışmalarının idari yapısı rehabilite edilmiş, özel bir KİT eliyle yürütülmesi temel çözüm seçeneği olarak yer almıştır.

Oysa, bugün mevcut KİT yapısına hiç dokunulmadan ve inceleme raporlarında vurgulanan finans iyileştirmeleri ve yatırım açığının kapatılması benzeri mutlak gerekli önlemler alınmaksızın, sadece vakti gelen işçinin emekli edilmesinden ibaret bir personel politikasıyla, devam edildiği görülmektedir. Böyle bir TTK'nın havzada "büyük ölçekli madencilik sonu olacağı ve giderek kendini feshedip yerini irilıfaklı "kumpanyalara" bırakacağı açıkça bellidir. Siyasi iktidar da bu sürecin adeta yaşanmasını ve ku-

rumun "kendi kendini bitirmesini" beklemektedir. Bu süreçte bazı oyalama taktiklerini devreye sokarak toplumsal tepkileri önleme amacıyla olduğu görülmektedir.

Siyasi otorite ve devleti oluşturan birimlerin artık bu oyalama taktiklerini ve kararsızlık görüntülerini terketmeleri, ulusal taşkömür politikasında uzlaşmaya varmaları ve bunun gereği- hoş olsun olmasın- tüm reçeteleri süratle uygulamaları ülkenin yararına olacaktır.

Zonguldak Havzası'nda ve TTK'da siyasi kadrolaşma operasyonlarına değil teknik iyileştirme operasyonlarına gereksinim bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- 1- TTK İnceleme Kurulu Raporu (1995)
- 2- Meclis Araştırma Kurulu Raporu (1997)
- 3- TTK Brifing Raporu (1997)
- 4- Zonguldak Havzası Atılım Programı Toplantısı Ses Kayıtları (1997)
- 5- TMMOB Maden Mühendisleri Odası Teknik Rapor ve Bültenleri (1994-1997)